

zmiňovala jen okrajově, v tomto období je třeba vyzvednout hudebněvzdělávací cykly profesora Miroslava Barvíka: Večerní hovory o hudbě, Poslouchejte s námi, Obrázky z dějin hudby pro každého.

Čas nových nadějí

Stav roztržitého trval do počátku 90. let, kdy byla k 1. květnu 1990 obnovena samostatná hlavní redakce vzdělávání. Jejím vedoucím se stal zkušený rozhlasák a dlouholetý vedoucí Meteoru PhDr. Josef Kleibl. Zdálo se, že vše je na dobré cestě a vzdělávání konečně dostane šanci. Redakce ale měla jepičí život, protože zanikla s přechodem na systém programových okruhů, nových stanic (k 1. květnu 1992).

Vzdělávání – úkol vyplývající ze zákona

Zákon o Českém rozhlasu z roku 1991 stanovil, že posláním rozhlasu veřejné služby je – kromě jiného – „sloužit vzdělávání“. Novela tohoto zákona z roku 2002 formulaci mírně pozměnila: „Hlavními úkoly veřejné služby v oblasti rozhlasového vysílání jsou zejména výroba a vysílání (...) vzdělávacích pořadů.“ Jak se dařilo toto ustanovení naplňovat? Nejlepší odpověď je konstatování Rady Českého rozhlasu z její výroční zprávy o činnosti ČRo za rok 1998: „Rada souhlasí s vedením Českého rozhlasu, že příliš edukativně pojaté pořady rozhlasového posluchače spíše odrazují. Proto čistě vzdělávací pořady ve schématech okruhů Českého rozhlasu dnes nenajdeme. Český rozhlas má posluchače vzdělávat nenásilně celkovou svou úrovní. Vzdělávací prvky nemají být přítomny jen v pořadech, u kterých je to posluchač zvyklý očekávat (Meteor, Toulky českou minulostí atd.), ale ve všech kulturních i zpravodajsko-publicistických pořadech“¹⁶. I přes toto konstatování vzdělávací pořady v programových schématech jednotlivých okruhů Českého rozhlasu v roce 1998 byly. Rozhlas v devadesátých letech i na začátku nového tisíciletí na svou vzdělávací funkci prostřednictvím specializovaných pořadů téměř rezignoval s tím, že takové pořady posluchače spíše odrazují. Nesnažil se však vyvíjet moderní rozhlasové formy, které by k poslechu prvoplánově vzdělávacích pořadů přilákaly více posluchačů.

Rozhlasový teoretik a publicista Josef Branžovský v září 1992 kritizoval, že rozhlas po listopadu 1989 nedokázal navázat na tradice rozhlasového vzdělávání, založené již za první republiky. „Měl jsem po listopadu 1989 představu, že nyní nastal čas obnovit a dovést vzdělávací působení rozhlasu, během půlstoletí třikrát vážně narušené. Ukazuje se zatím, že to vůbec není snadné. Nově vzniklá vzdělávací redakce byla konglomerátem vzdělávacích a publicistických pořadů, přičemž publicistické pořady mají dodnes spíše informativní než analytický ráz. Redakce převzala staré normalizační kádry z bývalé Hlavní redakce politického vysílání, pro něž byla vzdělávací tradice prázdným pojmem, a které byly po dvě desetiletí zvyklé pracovat stereotypním způsobem. Za celá tři léta se nepodařilo vybudovat komplexně redakci společenských věd, jejichž problematika se objevovala spíše mimo redakci, u „literátů“ a v Radíofóru.“

Na stanici ČRo 1 – Radiožurnál byl vysílán pořad Satelit, magazín o novinkách ze světa vědy a techniky. Jedním z nejposlouchanějších pořadů stanice ČRo 2 – Praha splňujícím kritéria vzdělávacího pořadu zůstal i po listopadu 1989 populárněvědecký magazín Meteor. Velké množství posluchačů si uchoval díky vystupování popularizátorů vědy, jako například astrofyzika a astronoma

Jiřího Grygara či lékaře Františka Koukolíka, rozbory objevů z řady vědních oborů i organizací významných projektů. V roce 1994 se začal připravovat projekt Africká odysea s cílem zmapovat pomocí nejnovějších technologií tahové cesty čápů černých a jednoho z nich poprvé v historii „krok za krokem“ doprovázet do zimoviště. S Českým rozhlasem se na projektu podílely Akademie věd ČR a Národní muzeum, koordinátorem projektu byl redaktor ČRo Miroslav Bobek. Podobným projektem byla navazující Nová odysea. O popularizaci odborných témat se zasloužily i další pořady, například Studio 2001 (magazín informatiky, vědy a řízení později přejmenovaný na Studio 2010), Periskop (magazín vysíláný na stanici ČRo 2 – Praha). Zřejmě nejvýznamnějším novým příspěvkem ke vzdělávací roli rozhlasu byl cyklus Rozhlasová akademie třetího věku vysíláný zpravidla jednou týdně stanicí Praha. Zahájil 8. listopadu 1991 v rámci pětáosmdesátiminutového pořadu pro seniory Stříbrná mozaika. Za dobu trvání pořadu přednášející seznámili posluchače s řadou oborů: meteorologie, geografie, demografie, psychosomatika, občanské genealogie, sociální komunikace atd. Přednášky vyšly v devadesátých letech i knižně, ve dvou dílech pod názvem Stříbrná mozaika. Do vysílání Čs. rozhlasu se vrátila Rozhlasová univerzita. Šlo o dvacetiminutové přednášky či rozhovory s odborníky na stanici ČRo 3 – Vltava. „RU byla obnovena jen podle jména v okleštěné podobě na Vltavě a bez reprízy a hlavně bez dopisového kontaktu s posluchači v besedách“¹⁷ hodnotil obnovenou tradici cyklu Rozhlasová univerzita Josef Branžovský.

V devadesátých letech vzniklo několik pořadů, spojujících kritéria vzdělávacích cyklů s využitím mimorozhlasových prostředků vzdělávání i soustavné zpětné vazby s posluchači. Na stanici ČRo 3 – Vltava byla autorkou těchto pořadů Jarmila Lakosilová, která v programové řadě Souvislosti uvedla několik cyklů: sedmadvacetidílný Rudolf II. a jeho doba (1997), který se vysílal při příležitosti rudolfínské výstavy, osmnácti přednášek Cesta a odkaz T. G. Masaryka (2000) ke 150. výročí narození prvního prezidenta Československé republiky (vyšlo v roce 2002 knižně jako první svazek Knihovny Klubu Vltava). Přednášky byly po několika letech doplněny hodinovými besedami, v nichž odborníci reagovali na připomínky a náměty rozhlasových posluchačů. Ve vysílání se tak objevil modernizovaný tvar přednášky, odlehčený a oživený profesionálně interpretovanými citáty z dobových dokumentů, doplněný funkčně členěnou hodinovou vzdělávací besedou. V novém programovém schématu okruhu ČRo 3 – Vltava v létě 2002 tento formát z vysílání rozhlasu veřejné služby vymizel – Souvislosti byly bez náhrady zrušeny.

Významným vzdělávacím cyklem se staly Toulky českou minulostí připravované brněnskou stanicí a vysílané na ČRo 2 – Praha od 2. dubna 1995. Duchovním otcem byl v srpnu 1995 dramaturg ČRo 2 Bohumil Kolář. Do současnosti se odvysílalo více než 530 dílů pořadu, který se těší značné oblibě posluchačů. Úryvky textu jednotlivých kapitol vycházejí na pokračování v Týdeníku Rozhlas, jsou na webu ČRo a nakladatelství Radioservis je vydalo na magnetofonových kazetách a CD. K úspěchu cyklu podstatnou měrou přispívá jeho autor Josef Veselý. O popularizaci některých vědních oborů se zasloužil i projekt ČRo 3 – Vltava Uprostřed pevniny. Vysílal se v letech 1997 až 1999 a sestával ze stovek pořadů. Kalendářem byla třiminutová Latinská kronika, kterou vysílala stanice ČRo 3 – Vltava, v české a latinské verzi.

Vzdělávání rozhlasem v novém tisíciletí

„Úloha veřejnoprávního rozhlasu je v oblasti služby vzdělání nezastupitelná, neboť téměř každý obyvatel republiky má k jeho vysílání přístup. Na rozdíl od denního tisku, který je zaměřen především na aktuální chvatnou službu dní, může rozhlas svými pravidelnými vzdělávacími pořady a cykly nabídnout posluchači hlubší orientaci v měnícím se světě, ve sféře vědy a techniky, ukazovat souvislosti mezi minulostí a přítomností a podporovat přirozenou touhu člověka po vědomostech, a to v každé jeho životní fázi a za všech okolností (v nemoci, v dlouhodobém osamění, při odpočinku i během pracovního cyklu).“¹⁸⁾

A jaká je realita?

ČRo 1 – Radiožurnál nevysílá čistě vzdělávací pořady, ale k popularizaci nejrůznějších oborů vědy a techniky přispívá pořady typu Satelit, Velké malé zprávy, iŽurnál, Trendy apod. Od září roku 2002 vysílá denně i většínou pětidílné seriály s tématy jako Benešovy dekrety, Evropská unie, zločiny padesátých let atd. Pozornost věnoval i začleňování České republiky do Evropské unie. V roce 2003 přinášel pravidelný týdenní cyklus Vaše téma, seznamující posluchače se změnami, které přinese vstup České republiky do EU. O životě v zemích EU informovaly i reportážní projekty Evropská rodina a Češi v Unii. K volbě prezidenta republiky a k válce v Iráku od vysílal množství diskusí s odborníky, které přesahovaly rámec běžné publicistiky a přispěly k hlubší názorové orientaci posluchačů.

Na vzdělávací programy je nejvíce zaměřena stanice ČRo 2 – Praha, která má mezi posluchači zastoupeny všechny generace. S tím koresponduje i struktura poznávacích a vzdělávacích pořadů stanice. Tradičními vzdělávacími pořady stanice ČRo 2 – Praha jsou víkendové vědeckotechnické magazíny Meteor, Periskop a Satelit. Meteor, který v roce 2003 oslavil 40. výročí, poslouchají všechny generace. Podobně nedělní Periskop, určený původně starším dětem, poslouchají i jejich rodiče a prarodiče. Naopak pravidelnými posluchači oblíbené Rozhlasové akademie třetího věku jsou kromě seniorů i mladší věkové skupiny. K 80. výročí zahájení vysílání rozhlasu využila stanice i množství archivních materiálů. Příspěvkem k jubileu byl komponovaný cyklus Československý rozhlas v zrcadle času. Praha vysílá Toulky českou minulostí. V dopoledním programovém bloku Host do domu je po osmé hodině zařazován kontaktní pořad nazvaný Jak to vidí... s významným hostem z veřejného, vědeckého či uměleckého života. Pod názvem Devět minut po deváté je uváděna Malá encyklopedie souvislostí. Sběratelům je určen pořad Klubovna. Poradna přináší aktuální informace z oblasti práva, financí, ekonomie. V odpoledním bloku Praha vysílá Satelit (magazín technických novinek) a Kávu o čtvrté čili rozhovory o věcech veřejných. Jedním z hlavních témat tohoto pořadu byl v uplynulém roce vstup do Evropské unie. K oblíbeným večerním pořadům patří Odyssea aneb Putování za zajímavostmi ze světa, přírody a historie stídaná s novým pořadem Studio 2010, který je zaměřen na souvislosti a trendy ve vzdělání, vědě a osobním rozvoji člověka. Problematikou EU se zabývá každou poslední středu v měsíci půlhodinový pořad Rodina v Evropské unii. Soutěžní naučné pořady Kdy to bylo a Kdo to byl jsou zařazovány dvakrát měsíčně.

Hlavními vzdělávacími pořady stanice ČRo 3 – Vltava v roce 2002 byly nedělní cyklus Ranní slovo zaměřený

na biblické texty, cyklus o současných českých dějinách Historický klub, osmidílný cyklus o japonské kultuře Krabička inrů, devítidílný cyklus o nových objevech v astro-nomii Vesmír včera, dnes a zítra, magazín Křížovatky vědy, který byl vysílán každý čtvrtek od ledna do května, šestidílný cyklus Nobelova cena a naše písemnictví, nedělní Schůzky s literaturou, popularizační pořady Slovo o hudbě, vysílané každý všední den, Sluchátko – hudební vzdělávací pořady pro děti.

V souvislosti s novým zákonem o Českém rozhlasu rozšířila stanice Vltava spolupráci s regionálními stanicemi, které připravují pořad Partitury. Týdenní řadu Musica moderna připravuje jednou měsíčně ČRo Brno. Nový měsíčník Antonína Přídala nazvaný Potulky knihami a časem je rovněž brněnské provenience. Český rozhlas Ostrava vysílá na Vltavě jednou měsíčně pořad Světem hudby. Regionální stanice se podílejí i na přípravě literární řady Čtení pod dekou a Literárním magazínu.

Stanice v pravidelné ranní nabídce Mozaika (od sedmi do devíti hodin) poskytuje bohatý kulturní servis zahrnující i glosy a recenze. Otázkou smyslu lidského usilování se zabývá filozofickoesejstický pořad Psáno kurzívou.

Četbu ze vzpomínek či z pozůstalostí významných osobností uvádí Vltava vždy od 11:30 pod titulem Osudy. K hudebně vzdělávacím programům patří například odpolední Slovo o hudbě. Literaturu přibližuje kromě četby (Stránky na dobrou noc) také večerní pořad Vyňatá slova a motivy v české a světové poezii.

K významným počínům stanice v r. 2003 patřila kromě průběžných programů k výročí prvního vysílání (Fonogramy, Byli v rozhlasu, Schody času) série pořadů k jubileu Stavovského divadla, tradiční Dny slovenské kultury a přenosy z Pražského jara a z Pražského podzimu. Společně se Slovenským rozhlasem připravila čtyřdílný seriál Minulost na překážku, věnující se problematice česko-slovenských vztahů.

K vzdělávacím pořadům na stanici ČRo 6 patří cyklus Kořeny, pravidelný týdenní pořad srovnávající kulturu a způsob života společenství, která významají abrahámovská náboženství (judaismus, křesťanství, islám). Rovněž jednou týdně je vysílán pořad Osobnosti evropské politické scény, profily politiků, kteří se zasloužili o demokratizaci Evropy. Stanice se obsahově orientuje hlavně na témata v minulosti tabuizovaná. V pořadu Pamětníci představuje osobnosti, které bojovaly proti totalitním režimům, v cyklu Nežádoucí texty seznamuje posluchače s autory, jejichž díla byla vydávána v samizdatu. V pořadu Politická literatura na českých pultech informuje o současně politickospolečenské a překladové tvorbě. Sjednocování Evropy se věnují pořady O nás a našich sousedech a Osobnosti evropské politické scény.

Ve Zprávě Rady ČRo o jeho činnosti za rok 2004 je k bodu 2. 5. Výroba a vysílání zejména zpravodajských, publicistických, dokumentárních, uměleckých, dramatických, sportovních, zábavných a vzdělávacích pořadů a pořadů pro děti a mládež následující hodnocení: „Český rozhlas již tradičně tato ustanovení zákona plní, i když zde lze najít rezervy. Z přehledů vyplývá, že Český rozhlas upřednostňuje zpravodajství a aktuální publicistiku nad kulturou a vzděláváním, a to i na stanicích, kde má tato tematika tradiční místo (ČRo 2 Praha, ČRo 3 Vltava). Absence většího procenta vzdělávací tvorby je alarmující. Dramatické a umělecké pořady, které dříve tvořily páteř některých stanic, jsou stále ještě popelkou a vinou toho se v mnoha případech nahrazuje vzdělání zábavou a schopnost uměleckého přednesu u tvůrců či interpretů nebo znalost a kreativita nutná pro původní dramatickou

tvorbu postupně upadá. Ještě tristnější pohled do kulturní tvorby se otevírá při pohledu na regionální stanice. Zde ovšem je handicap způsoben spíše než absencí tvůrců a původní či převzaté tvorby absencí peněz na takto náročnou výrobu.¹⁹⁾

Digitální vzdělávací okruh

Za počátek zatím posledního období vzdělávání rozhlasem lze považovat datum zcela nedávné. Je to 1. září tohoto roku, kdy prozatím pouze na internetu začal vysílat okruh Leonardo. Na hodnocení tohoto kroku je zatím příliš brzy. Nejen proto, že od jeho zahájení uplynula příliš krátká doba, ale i proto, že okruh recipientů je velmi výrazně limitován.

Prameny a literatura:

Programové konference 1930–1949

Programový věstník 1923–2001

Bláha, A.: Sociologie rozhlasu, strojepis cca 1945–1949

Branžovský, Josef: Může vysílání vzdělávat?, Informace studijního oddělení, ČsRo 1970

Branžovský, Josef – Klimešová, Hana: Vzdělání dospělých rozhlasem, Informace studijního oddělení, ČsRo 1968

Branžovský, Josef: Tradice rozhlasových vzdělávacích pořadů, in RP 2/93

Kadlecová, Zdeňka: Vzděláváme se rozhlasem, Informace studijního oddělení 11, ČsRo 1970

Lamser, Václav: Perspektivní působení masových komunikačních prostředků v mimoškolním vzdělávání

Matoušek, Otakar: Přednáškový a vzdělávací program rozhlasu, Zvláštní otisk z dodatků Ottova slovníku naučného

Informace studijního oddělení

kol. autorů: Odborník mluví v rozhlasu, Co má vědět rozhlasový autor, Orbis Praha, 1944, II. vydání

Vzdělávání rozhlasem v Anglii, Rozhlas ve světě 1970

Vzdělávání rozhlasem, Rozhlas ve světě 4/1973, ČRo 1973

Televize, rozhlas a mimoškolní vzdělávání dospělých, Sborník materiálů ze semináře konaného v Praze 10. a 11. února 1966, Osvětový ústav v Praze 1966

O situaci vzdělávacích pořadů pro dospělé v Čs. rozhlasu a potřebě jejich výzkumu, interní materiál Čs. rozhlasu

Patzaková, A. J.: Prvních deset let Československého rozhlasu, Praha 1935

Votavová, Jarmila: Stručný nástin historie Českého rozhlasu, Český rozhlas, Praha 1993

Výroční zprávy Rady ČRo 2000–2004

Výroční zpráva Rady Českého rozhlasu o činnosti Českého rozhlasu za rok 1998, 2.5.

kol. autorů: Od mikrofonu k posluchačům. Z osmi desetiletí Českého rozhlasu, ČRo 2003

Programové problémy rozhlasu. Programové porady Čsl. rozhlasu v Gráfenberku ve dnech 10.–13. července 1946. Čs. rozhlas, Praha 1946

Vysvětlivky:

- 1) Patzaková, A. J.: Prvních deset let Československého rozhlasu, Praha 1935, s. 28
- 2) Radiojournal, 1924, r. I., č. 7, s. 50
- 3) Radiojournal, 1926, r. IV, č. 38, s. 6
- 4) Matoušek, Otakar: Přednáškový a vzdělávací program rozhlasu, s. 2
- 5) Zápis o schůzi Literární sekce letní programové konference Radiojournalu 1931, s. 11
- 6) Zápis o schůzi Literární sekce letní programové konference Radiojournalu 1931, s. 9
- 7) Zápis o schůzi Literární sekce letní programové konference Radiojournalu 1931, s. 8
- 8) Zápis o schůzi Literární sekce letní programové konference Radiojournalu 1931, s. 3
- 9) Zápis o schůzích Literární sekce jarní programové konference Radiojournalu 1932, s. 22
- 10) Radiojournal 1932, r. X., č. 3, s. 6
- 11) Matoušek, Otakar, c.d. s. 3
- 12) Radiojournal 1925, r. III, č. 17, s. 6
- 13) Zápis o schůzi Literární sekce letní programové konference Radiojournalu 1931, s. 3
- 14) Patzaková, A. J.: c.d., s. 132
- 15) Programové problémy rozhlasu. Programové porady Čsl. rozhlasu v Gráfenberku ve dnech 10.–13. července 1946. Čs. rozhlas, Praha 1946, s. 189
- 16) Výroční zpráva Rady Českého rozhlasu o činnosti Českého rozhlasu za rok 1998, 2.5
- 17) Branžovský, Josef: Tradice rozhlasových vzdělávacích pořadů, in RP 2/93, s. 13
- 18) Výroční zpráva Rady Českého rozhlasu o činnosti Českého rozhlasu za rok 2003, bod 2.6
- 19) Výroční zpráva Rady Českého rozhlasu o činnosti Českého rozhlasu za rok 2004, bod 2.5

Mgr. Robert Tamchyna

Piš a slyš

Co všechno se stalo v roce 1961?

– v Americe byl zvolen prezidentem J. F. Kennedy, na Kubě zemřel E. Hemingway, v Moskvě odstranili Stalinovu mrtvolu z mauzolea, do kosmu vyletěl první člověk J. A. Gagarin, u nás doma proběhly oslavy čtyřicátého výročí založení KSČ a fotbalovým mistrem republiky se stala Dukla Praha,

A v tehdejším Československém rozhlasu měl 24. září 1961 svou premiéru první díl hodinového zábavného měsíčníku **Piš a slyš**. (Název je tu odvozen od prvotní spolupráce s posluchači „Napište nám otázky a poslouchejte (slyšte) odpovědi“.)

Zvuková ukázka č. 1: znělka pořadu *Piš a slyš*

Mluvíme-li o pořadu *Piš a slyš*, který za dlouhých osm let vysílání dosáhl (počítáme-li i nejrůznější mimořádná vydání) rovné stovky dílů, musíme se na začátku zastavit

u samotné redakce A-Zet (neboli redakce aktualit a zajímavostí), kde se *Piš a slyš* narodil.

Redakce A-Zet – podle publikace „Od mikrofonu k posluchačům – z osmi desetiletí Českého rozhlasu“ – byla „svým způsobem literárněpublicistickou redakcí a ve svých pořadech spojovala prvky naučné, propagandistické i zábavné“. Její nejprve redaktorkou a pozdější dlouholetou vedoucí byla Alena Maxová. A v týmu kolem ní se soustředily výrazné osobnosti nejen z pražského rozhlasu. V Praze to byli např. redaktori Dita Skálová, Zdeněk Jirotko nebo Ivo Fischer, z Brna pánové Vlastimil Pantůček, spisovatel Miroslav Skála, básník Jan Skácel nebo tehdy začínající Antonín Přidal. Požehnaná doba, vidte.

V redakci A-Zet vedle pořadu *Piš a slyš* (mezi redaktory i posluchači měl milou přezdívku *Pišák*) vznikly i takové pořady jako **Kolotoč**, jehož formu našla Alena

Maxová ve vysílání britského rozhlasu, **Sedmilhář** nebo **Rada moudrých**, brněnský **Kalendář naší vesnice** nebo mozaikovitý týdeník **Na shledanou v sobotu**.

Redakce A-Zet připravovala také samostatná pásma a autorské dokumenty – jakési předchůdce dnešního feature.

Proč o tom všem mluvím? Jen pro ilustraci, v jakém nádherném inspirativním podhoubí spolupráce, ale i tvůrčí konkurence se pořad Piš a slyš – Pišák narodil.

Jeho autorem byl (zpočátku jako jeden z několika, později téměř výhradně ve spolupráci s odbornými externisty) textař a básník a často právě tolik opomíjený, ale také (a především) rozhlasový redaktor Ivo Fischer. Muž, na kterého jeho kolegové shodně a jednohlasně vzpomínají jako na slušného člověka, který uměl. Opravdu si nedokážu představit lepší autorskou a lidskou vizitku.

Jak tedy vlastně Piš a slyš vypadal a proč měl takový úspěch u posluchačů? Nejstručnější odpověď je konstatování, že to byl řemeslně zdatně udělaný rozhlasový pořad, se vším, co k němu patří. Výborní interpreti, podařená režie a skvělá autorská osobnost v pozadí.

Piš a slyš by také mohl mít i svou samostatnou kapitolu v semináři o historii rozhlasových zábavných pořadů. Ale výsadou Pišáku byly především nápady, jak zábavnou a hravou formou posluchače vzdělávat. A proto o něm mluvíme právě dnes, a protože nemám termín *vzdělávání* rád, řekněme raději, že Pišák nabízel netradiční a dobře zapamatovatelnou (a ovšem, samozřejmě, rozhlasovou) formou zajímavosti a informace, které byste jinde hledali v mnoha odborných textech a encyklopediích anebo byste si jich naopak třeba vůbec nevšimli.

V 75tém pokračování Piš a slyš se posluchači např. dozvěděli „*Jak je anglická královna spřízněna s Alenkou v říši divů, Co měl Napoleon k obědu před bitvou u Waterloo, dá se ochočít žízala (?), proč se kosodřevina jmenuje kleč a ne sed nebo lež.*“ Jindy se mluvilo „*o tom, proč se jeden typ pražské tramvaje jmenuje (říká se mu) ponorka a jinému buldok, co to byl hurónský křik.*“ A tady vedle jednotlivého autorského podílu Ivo Fischera připomenu i vliv několika odborných externistů, s nimiž Ivo své příspěvky konzultoval a připravoval.

Během osmi let vysílání se Pišák, logicky – jak jinak, postupně proměnil/proměňoval. Původní otázky posluchačů vystřídaly otázky připravené (někdy jen uvážené pod fiktivními jmény posluchačů). Od režisérky Aleny Adamcové převzala režii asi po roce, a už jí zůstala věrná, Jana Bezdíčková. A dvojici průvodců – původně herecky proměnlivou – nejprve vytvořili stabilně pánové Milan Mach a Milan Neděla a později se k nim do trojice přidala také Jana Dítětová. Jen ve výjimečných případech (dovolená nebo nemoc) zaskočil např. Miloš Kopecký nebo Ljuba Hermanová. Všichni dohromady společně s režisérkou Janou Bezdíčkovou nebo autorem Ivo Fischerem měli společný vztah k jemnému anglickému stylu humoru a k jeho podání, které často připomínalo dokonalý styl hráčů ping-pongu. (Scénář byl tak napsaný a herci pod režijním vedením ho dokonalé probudili k životu.) Ostatně, v následující krátké ukázce si všimněte, co všechno se během několika minut stylizovaného a skvěle zahráného „trojrozhovoru“ dozvíte o slově šváb, a jak zdánlivě jednoduchým, ale přitom pečlivě připraveným způsobem.

Jen připomínám, že vstupujeme do rozehrané partii rozhovoru. Podle vzpomínek režisérky Jany Bezdíčkové zde při natáčení velkou roli sehrála i tolik důležitá improvizace, která se ovšem pokaždé opírala o werichovské poznání, že k nejlepší improvizaci je potřeba znát základy řemesla, znát svého partnera (partnery), jeho (nebo

jejich) umění i slabiny a také být dokonale připravený pro práci s textem.

Zvuková ukázka č. 2

Mach: Švábská jura je mezozoický útvar bohatý na zkameněliny.

Kopecký: Hele, takhle bysme se nikam nedostali. Víte co – vy to čtete a jak přijde to slovo, tak já to řeknu za vás. Jo? Já to tam vždycky vpálím. Jak přijde zkamenělina, tak já to tam řeknu.

Dítětová: smích

Mach: Dobrá. Švábská jura je mezozoický útvar bohatý na...

Kopecký: ...zkameněliny.

Mach: ... mimo jiné i na...

Kopecký: ...zkameněliny...

Mach: ...hmyzu. A jelikož ve Švábsku jsou mimo jiné i křídlové útvary, ve kterých...

Kopecký: ...zkameněli...

Mach: ...i přímí předkové švábů, tedy švábů šestinohých, aby nedošlo k omylu, došli paleontologové k názoru, že švábi patří mezi nejstarší hmyz, který se v posledních padesáti až sedmdesáti milionech let skoro neměnil. Zkrátka – dnešní šváb je skoro živoucí zkamenělina. Pročpak na mě tak hledíte, jako by vám byli švábi chleba snědlí?

Kopecký: Co? Jakto? Proč? Já.

Dítětová: Vyjeveně, užasle, překvapeně...

Mach: Ano, což je pochopitelné, protože jsem to řekl. Já totiž cituji lidové rčení, heslo ŠVÁB.

Dítětová: Blábolí, jako by měl pod jazykem švába.

Mach: Vypadá, jako uzený šváb, jako by šváby louskal, jako by mívál šváby k snídani...

Dítětová: ...k obědu, k večeři, bez zasmažky.

Mach: ...značí: HUBENÝ. A mlaská jako, když šlape šváby.

Dítětová: Neslušně. Kdyby o vás někdo prohlásil, že jste dostal švába – tak si z toho nic nedělejte. Chtěl tím jenom říct, že jste vymrzl.

Kopecký: To tedy, kdyby mě někdo dával švába, tak to bych asi utekl.

Dítětová: No, čili byste vzal švába...

Mach: Ano, lezete na mě jako šváb do půllitru. Jste doštěný.

Kopecký: Kdo, já?

Mach: Jo. A píše to o vás tak Zaorálek ve své sbírce lidových rčení.

Zatímco pozdější vydání Pišáku byla často spojena právě a jen trojicí interpretů (kteří se v nejrůznějších scénkách stávali zároveň také hrdiny vyprávění a vystupovali tak z rolí průvodců, aby se k nim ovšem tu a tam na vhodném místě, třeba jen na okamžik, vrátili), první Pišáci byli formálně pestřejší.

Vedle již v úvodu zmíněných zvukových ukázek nechyběl ani monolog, tedy jistá forma přednášky (v případě témat z přírody doplněná vždy o zvukové ukázky nebo natočené kulisy, nikdy to nebyl nezáživný monolog), přítomna tu byla anekdota (většinou v podání skvělého vypravěče Zdeňka Jirotky) a ve scénkách psaných pro hereckou akci účinkovali i jiní herci než jen průvodci pořadem. Bylo velkým uměním autora i režie, že si vybírali takové herce, kteří nikoliv, že **přišli do rozhlasu hrát**, ale oni **si přišli do rozhlasu hrát**. A to je velký rozdíl.

Scénky měly většinou stopáž od pěti do šesti minut. Nejvýše však byly desetiminutové. Sami byste ale při jejich poslechu museli uznat relativitu takového hodnocení. Čas poslechu je pro vás mnohem kratší než skutečná stopáž. Přebytek témat a způsob zpracování nedávaly

vlastně žádnou šanci písničce, a tak Pišák doprovázely většinou jen krátké předěly nebo variace na úvodní znělku. Písnička se objevila jen výjimečně, pokud se tematicky vázala k některému vybranému příspěvku. Následující krátká ukázka vysvětluje původ slova nebo nadávky „kanimúra jedna“ – z původně asi pětiminutové akce jsem vybral pouze fragment.

Zvuková ukázka: č. 3

*(písnička) Z Port Artura jede fúra,
sedí na ní Kanimúra
a hned vařili čaj, čaj, čokoládu, černou kávu,
hned vařili čaj, čaj, čokoládu, rum.*

*Kopecký: (do dohrávající písničky) Výborně! Kanimúra
už je tady. Tedy Kanimúra přijel do Čech až z Dálného
Východu.*

*Mach: Port Artur byla ruská pevnost na nejzápadnějším
cípu Korejského zálivu, jedno z rozhodujících bojišť,
na nichž si car s mikádem vyřizovali své mocenské
zájmy. Zbývá však ještě to hlavní: odhalit pravou tvář
záhadné osoby na fúře. Za tím účelem musíme nej-
prve provést malou jazykovou úpravu. Změnou jed-
né hlásky se z jadrně českého Kanimúry obratem
stane exotický Kamimura, admirál japonské eskadry.
(písnička) ...na tej fúře je pak sláma,
na ní feldmaršál O-jama
a hned vařili čaj, čaj, čokoládu, černou kávu,
hned vařili čaj, čaj, čokoládu, rum.*

Závěrem bych rád shrnul – čím byl tedy pořad Piš a slyš tak výjimečný, že se na něj vzpomíná mezi pamětníky z rozhlasu i mimo rozhlas i po letech, a že při poslechu jeho mnoha dochovaných dílů máte pocit, že výběr některých scének a dialogů by mohl důstojně naplnit i dnešní vysílání? Čím se stal Pišák nadčasovým? Myslím si, že toto tajemství má tři základní důvody:

– jednak je to **osobnost autora Ivo Fischera**, který, stejně jako např. Dita Skálová v Radě moudrých, vytvořil program, který musel zákonitě skončit po srpnu 1968 (poslední díl se vysílal 27. prosince toho roku), protože to

byl pořad autorsky svobodný a velmi osobitý a dokázal mezi řádky vyslovit víc než jen prostou odpověď na otázku ať už fiktivního, nebo skutečného posluchače. Není divu, že Ivo Fischer sám z rozhlasu v roce 1969 odešel. Zemřel předčasně v roce 1990.

– druhým důvodem velkého úspěchu Pišáku byla jeho **nápaditost**. Tento pořad nepoučoval se zdviženým prstem, ale nabízel posluchačům šanci zúčastnit se zábavné hry. Během hodiny vysílání jednou měsíčně jste se mohli – originálním rozhlasovým způsobem, plným inteligentního humoru, dozvědět o mnoha překvapivých zájemavostech pokaždé z několika vědních nebo společenských oborů najednou.

– a třetím důležitým důvodem pro úspěch takového pořadu byla nejen sama doba, která si o něj řekla (viz politické uvolňování na konci šedesátých let), ale byl tu také **dokonale sehraný autorský tým i redakční zázemí**. To všechno Pišáku zaručilo jeho originalitu i vnitřní proměnlivost a především důležitou schopnost kritické autorské reflexe...

Důkazem výjimečnosti pořadu Piš a slyš bylo ostatně i to, že skončil bez náhrady v prosinci 1968. Zatímco mnohé jiné v šedesátých letech vzniklé pořady našly své pokračování i v dalších letech normalizace (v jiné podobě nebo s jinými autory za cenu některých ústupků atd. – např. Meteor, Kolotoč nebo v jiné pozdější podobě tzv. Chalupářů – už bez Dity Skálové pokračující Sedmilháři), Pišák se odmlčel.

Nemyslím si, že by nově nastupující normalizovaná moc nechtěla využít nebo spíš zneužít popularitu tohoto rozhlasového pořadu, ale nebyl nikdo, kdo by Ivo Fischera v jeho autorském renesančním stylu přípravy toho pořadu nahradil. O to víc nás může mrzet, že tu není ani dnes takový autor, který by připravil rozhlasový magazín v podobném stylu.

Jak odpovídají dva dnes už jediní žijící spoluautoři pořadu režisérka Jana Bezdíčková a redaktorka Alena Maxová na otázku: Co pro ně Pišák znamenal v jejich osobní i rozhlasovém životě? „*Báječný čas. Skvělá spolupráce s výbornými lidmi. Jsou to pořady, za které se ani po letech člověk nestydí.*“

PhDr. Ivo Budíl

Meteor

1.

Čtyřicet dva let Meteoru je možno dělit všelijak. Ctitélé hlasu nedávno zesnulé paní Dagmar Sedláčkové – jakým byl například profesor Otto Wichterle nebo je profesor Ctirad John – mohou dějiny Meteoru dělit na „Předdášino“ a „Poddášino“.

Raději bych však použil dělení na tři etapy:

I. **Ungrovsko-Kolářovská**, kdy Meteor spíše jako reportážněliterární útvar vytvářeli Oldřich Unger a Bohumil Kolář. Byl to relativně čas poklidu, kdy byl čas na ježdění do terénu a vymýšlení přepestřých rozhlasových forem – příkladem může být proslulá ptačí hitparáda. Pořad se nesl na vlně liberalizace společnosti šedesátých let.

II. Následovala éra **Kleiblovská**, za kterou je nutné „poděkovat“ nastupující normalizaci sedmdesátých let. Vedoucí redakce vědy techniky pro mládež Josef Kleibl přestal být vedoucím, ale mohl zůstat v rozhlasu jako řadový redaktor. A jeho jedinou (rozhlasovou) láskou se stal Meteor, kde se mohl realizovat. Vymýšlel, hledal v terénu i v ústavech a především rozložil své síť mezi dobrými autory, kteří mu psali literární formou pásma. Budíž mu vzdána pocta, že mezi nimi živil řadu lidí, kterým

umožňoval pod cizími jmény se na Meteoru podílet, protože byli politicky neúnosní. A že ty honoráře byly vyšší než dnes.

III. Pak po převratu roku 1989 nastoupila třetí etapa, která dosud neskončila. Meteor žil najednou ve zcela jiných podmínkách. Padla ideologická tabu i přímé zákazy i příkazy politiky. Lidé starší generace, kteří dříve nesměli do sdělovacích prostředků, nyní mohli. Doba se zrychlila a možnost lidí poslouchat Český rozhlas omezila.

Je nepříjemné vzpomínat, že Meteor na začátku devadesátých let, předtím než vznikly další televize i soukromé rozhlasové stanice, poslouchalo 1 600 000 lidí. A dnes? Mnoho z nich odešlo tam, kde rádio už nemají, ale uši mnohých poslouchají to, co jim nabízejí soukromé rozhlasové stanice.

Meteor se stal útočištěm lidí, kteří „mají rádi lidské poznání“, nestačí jim hluché povídání, prázdná zábava – prostě nebojí se myslet. Věrnost těchto posluchačů Meteoru je neobvyklá a podivuhodná. Dopisy, telefonáty, mailly a osobní setkání při Dnech otevřených dveří až dojímají. A především nutí bojovat proti občasným snazím udělat i z Meteoru nic neříkající, prázdný bulvár. Bývá jí dost, té snahy.

2.

Meteor současné doby se vůbec nepodobá Meteoru při jeho vzniku. První Meteory – to byla například monotematická reportáž – půlhodinová – dejme tomu z Chýnovské jeskyně.

I za Kleiblova údobí v Meteoru bývaly jen tři čtyři příspěvky, leckdy i pásma o délce dvaceti minut. Dnes je Meteor tvořen osmi, většinou devíti, občas i deseti příspěvky. Nenajdete tu rozhovor, který by byl delší než šest–osm minut, výjimečně delší. Zato tu uslyšíte více kontroverzních, kritických úvah, které občas například zastávce nevědeckých názorů velice dráždí. Je výhodou mít osvětlené šéfy, kteří tomuto tlaku nepodlehnu a nerozlítí se na Meteor, když kritická paní navrhuje zavrhnout Meteor, protože nepodporuje psychotroniku nebo ukazuje na nové poznatky (přece jen) škodlivosti dlouhodobějšího užívání marihuany.

3.

Základní vlastností současného Meteoru je, aby o nových objevech, názorech, domněnkách hovořili ti nejlepší odborníci, které v republice máme. A to se odráží v tom, že většina autorů je profesory vysokých škol, že značná část členů dnešní svobodně volené Učené společnosti patří mezi autory Meteoru. To není v protikladu k tomu, že vedle hlasů starších vědců se ozývají občas nesmělé hlásky studentů.

Mgr. Jaromír Ostrý

Toulky českou minulostí

Dostalo se mi té cti, říci tady pár slov o (jak s oblibou říkáme) nekonečném příběhu, rozhlasovém seriálu **Toulky českou minulostí**. Letos druhého dubna se ve vsi svěžesti (na rozdíl od autora a režiséra) dožily deseti let.

Asi by nám víc slušelo, kdybychom tu seděli dva, tedy hlavně kolega Josef Veselý, hlava celého projektu a také rozhlasový autor, ovšem jak jinak, právě v těchto chvílích natáčí 543. pokračování Toulek českou minulostí a pozdravuje vás.

Bylo léto (srpen) roku 1994, kdy (jako obvykle) kolem jedné hodiny ranní zazvonil u Veselých telefon a na druhém konci sluchátka byl (jako obvykle) Míla Kolář, dramaturg Českého rozhlasu 2 – Praha. Seděl ještě (jako obvykle) v práci a nasadil Josefu Veselému brouka do hlavy. Ten brouk se jmenoval Toulky českou minulostí a po letitém vycházení v Mladém světě a po knižní verzi Petra Hory–Hořejše se narodila i ta rozhlasová. Míla Kolář snad ani netušil, co způsobil a chci mu tam nahoru poděkovat a složit poklonu. Změnil nám život. Změnil ho i statisícům posluchačů Českého rozhlasu. V Čechách, na Moravě, ve Slezsku, ale třeba i na Novém Zélandu, v USA či Německu.

Tak tedy druhého dubna roku 1955 v 8.00 hod. na druhém programu Českého rozhlasu spatřil světlo světa nový seriál rozhlasových pásem Toulky českou minulostí. Ne nadarmo zněl podtitul první části „**Homo erectus**“. Ty pocity ostatně máme dodnes.

Vzpomínám, s jakou vášní jsme hledali hlasy (tedy herce) vhodné pro naši věc. Kritériem nebyl jen hlas samotný a rozhlasové schopnosti, ale také vztah k historii. Vzpomínám si, jak jsme hledali role pro ty hlasy (jednoho kronikáře – citátora, dva vypravěče, kteří se občas převtělují do historických postav, a autora – glosátora, jenž se na naše dějiny dívá dnešními někdy poněkud pobavenými očima – neboť „*Vždycky byli mocní a bezmocní a mocní nemocní a vždycky se vraždilo a vždycky se milovalo.*“), vzpomínám si, jak jsme hledali ty správné kapky času do znělky, aby nepřetekly. Mimochodem, nakonec byly vytvořeny ústy režiséra. Prostě rozhlasovým kouzlem.

Meteor se také stále snaží i o zlatokopeckou práci při nalézání nových mimořádných populárněvědeckých knih, a to i ještě nepeložených. Tato aktivita je příjemná nejen nakladatelstvím, kterým zvyšuje prodej, ale i jako maják posluchačům, kteří to oceňují.

Meteor jako týdeník už ovšem obtížně konkuruje bohudík nesmírně se rozrůstajícím sdělovacím prostředkům v oblasti popularizace vědy, které mají ve svém poslání informovat o vědě se zpožděním nejvýše dne. Proto se Meteor nyní soustřeďuje spíše na objasňování základních trendů ve vědě a i její aplikaci ve společnosti, na snahu ukázat krásu i význam vědy, přilákat ke studiu mladé lidi.

4.

Ještě pro pořádek, protože to vyžaduje požadavek představení pořadu.

Z hodinového pořadu byl nyní bohužel – přes nelibost posluchačů – Meteor v poslední době zkrácen na 48 minut. Zato po četných peripetiích mu nejprve přibyla jedna repríza, pak díky Leonardu další čtyři možnosti poslechu. A tak Meteor má od prvního září dvě premiéry a čtyři reprízy. A kromě toho si ho posluchač může přečíst i na webových stránkách Českého rozhlasu a může si ho poslechnout navíc ještě na internetovém tzv. Rádiu na přání, kdykoli se mu zachce.

A pak jsme se sešli s herci Ivankou Valešovou a Františkem Derflerem, o rok později jsme jim přivedli „buřiče“ Igora Bareše. Už v počátcích jsme byly vedeni myšlenkou amerického filozofa Emersona: „*Důkazem vysokého vzdělání je schopnost mluvit o největších věcech nejjednodušším způsobem.*“

Ano, příznávám, šlo nám o prostého posluchače, velmi často o lidi, kteří nedostali od života šanci na vyšší vzdělání. Zároveň jsme ale **ctili** a **ctili** latku, pod kterou nikdy nepůjdeme. Zjednodušeně řečeno, naší cílovou skupinou byla venkovská hospodyně stejně jako lékař či univerzitní profesor. Mimochodem, paní doktorka Iva Klusová z oddělení průzkumů ČRo nám připravila portrét typického posluchače Toulek českou minulostí. (Děkuji Vám, paní doktorko!) Z těchto údajů vyplývá, že:

- *převažují posluchačky, věkové kategorie 50 +, což odpovídá publiku stanice ČRo 2 – Praha, v publiku jsou zastoupeni posluchači všech vzdělanostních kategorií, s akcentem na vzdělání základní a vyučených bez maturity – tato skupina tvoří 62,6% všech posluchačů,*
- *poslechovost pořadu není zásadně ovlivněna velikostí místa bydliště: vyšší je podíl posluchačů z nejménších obcí do 1 000 obyvatel, než je jeho podíl v populaci, vyšší je zastoupení posluchačů z měst nad 100 000 obyvatel,*
- *nižší než v populaci je podíl posluchačů z obcí do 5 000 a do 20 000 obyvatel. Strukturou publikum koresponduje do značné míry se strukturou publika stanice jako celku.*

Tolik dr. Klusová z oddělení výzkumu ČRo.

Podávalo se nám oslovit zhruba dvoustetisícové publikum zejména proto, že jsme suchá historická fakta zabalili do příběhů smutných i veselých, že jsme objevili lidi a události dávno pozapomenuté, že promlouváme k lidem hezky česky, že Hořejšova předloha se nám stala „mapkou“, ale zastávky a cestičky a lidi (se kterými se občas zdržíme) jsme si už nacházeli sami. Mluvíme si v množném čísle, ale to Josef Veselý se stal tako-

vým „ohařem“ při hledání lidských příběhů z české historie.

Nyní je, myslím, čas na malou ukázkou. Bude z jednoho z dvaatřiceti dílů věnovaných Největšímu z Čechů, Karlu IV.

Zvuková ukáзка

Znělka

Muž 1: V tom čase ukázala se na severní straně jedna kometa dosti značná. V téže době, totiž L. P. 1316 bylo zhooubně spáleno Pražské město domácím ohněm, po kterémžto požáru začal za dvanáct dní na to jiný převeliký oheň.

Muž 2: To, co sepisoval kronikář Petr Žitavský nebylo věru radostné počteníčko.

Muž 1: Vše, co jsem zde až dosud zaznamenal, hleděl jsem psátí ne proto, jako bych z toho měl nějakou zábavu, ale aby každý, kdo to přečte, pochopil, jak náhle pomíjí svět i žádost jeho.

Muž 2: Tak o to čtenář věru strach mít nemusel.

Bareš: Mezi všemi těmi zprávami o válkách.

Valešová: ...o přírodních katastrofách...

Bareš: ...o smrti, která přicházela zákeřně brzy...

Valešová: ...o tom, jak si mocní šli po krku...

Bareš: ...mezi všemi těmi Jobovými zvěstmi umístil autor Kroniky zbraslavské s neskryvaným potěšením tuto informaci:

Muž 1: L. P. 1316 dne 14. května o první hodině se narodil v Pražském městě Václav, prvorozenec pana krále Jana a paní Elišky, královny české a polské, a při jeho narození nastala radost a plesání všem, kteří milovali štěstí krále a království.

Nedávno jsem někde četl, že rozhlas už nikdy nebude tím rozhlasem ze šedesátých let. To k naší škodě asi nebude. To ovšem není důvod k jakékoliv „glajchšaltizaci“ stanic na rozhlasovém trhu v České republice. Právě naopak. Jan Skácel už v šedesátých letech peskoval redaktory za delší než třímínutový příspěvek, zároveň ale věděl, že podstatnější než délka vstupu či pořadu je schopnost oslovit, získat a udržet si posluchače. Dnešní rozhlasový tvůrce musí dobře znát rozhlasový trh (včetně konkurence), své posluchače – nevysílá totiž pro sebe (i když to tak někdy vypadá), je tu (řečeno pateticky) pro občany České republiky. Ti si rozhlas platí. A od prvního října dokonce více.

Znám intelektuála, co si natáčí odpolední telenovely na Nově a večer po představení autorského divadla – je totiž také herec, vypne sebe, zapne video a relaxuje. Znám věhlasného lékaře, účastníka mezinárodních kongresů, který i po návratu z ordinace bez váhání zapíná Novu. Ale také znám kuchařku z vývařovny (se základním vzděláním) a taky odbornou asistentku na vysoké škole, co nevynechaly jedině Toulky. Jeden z českých premiérů nás požádal o text Toulek, které poslouchal cestou v autě. Z toho všeho plyne, že rozhlasoví tvůrce

(aby byli úspěšní) musí více než v minulosti přemýšlet nejenom o tom co, ale také o tom jak a pro koho.

Přál bych rozhlasu i nám všem, aby nikdy neplatila slova jistého Freda Allena: „*Rozhlas je pytel průměrnosti, kde se malí lidé s uhlíkovými mozky válejí ve stoce svých vlastních výkalů.*“ Jistě dobré téma pro příští Prix Bohemia Radio.

Ale vraťme se k Toulkám českou minulostí. Každou neděli si je (dle údajů oddělení průzkumů ČRo získaných Media Projektem, realizovaným firmami Media a GfK Praha) na ČRo 2 – Praha naladí cca 186 000 posluchačů. V roce 1995 poslouchalo Toulky 267 000 posluchačů; i Toulky tedy doplácují na prudký pokles poslechnovosti stanice ČRo 2 – Praha. Jenom pro zajímavost – docela nedávno jsem si přečetl, že nejsledovanější pořad na ČT 2 jednu konkrétní neděli sledovalo 36 000 diváků.

Reprízy Toulek každou sobotu v regionálním vysílání ČRo Brno poslouchá zhruba 70–80 000 posluchačů, ve vysílání ČRo České Budějovice další tisíce (zde nemáme údaje) a od 1. října 2005 se Toulky českou minulostí staly pevnou součástí schématu vzdělávací stanice ČRo – Leonardo.

Tedy (zdá se) úspěch. Za ním ovšem není jenom zvolená forma, obsah, dobrý vysílací čas a nevím co ještě, nýbrž velmi podstatnou složkou komunikace s posluchači a také s neposluchami. Tedy **self-promotion** – **seberekлама**. A to nejen **on air** – tedy ve vysílání samotném (ve spolupráci s Radioservisem probíhá dlouhodobá soutěž o kazety TČM), ale také **off air** – tedy vně vysílání. S kolegy Veselým jsme projeli řadu moravských měst a v besedách jsme čelili dotazům posluchačů. Vznikly také webové stránky Toulek českou minulostí. Zde bych rád zdůraznil, že o jejich obsahovou, ale i formální stránku se stará Josef Veselý sám. Je zde e-mailový prostor pro názory lidí z celého světa. Rapidně stoupá počet spokojených ohlasů z Evropy, ale i ze zámoří. Na internetu funguje neformální a nekomerční výměnná akce se soukromými nahrávkami TČM. Nemělo by se to, ale máme z toho radost.

Radioservis, a. s., vydává TČM na audiokazetách a CD nosičích. Jenom pro zajímavost – zatím se prodalo 28 000 kusů. Vše, co bylo řečeno, je, myslím, dobrá zpráva pro Český rozhlas a jeho budoucnost.

Dovolte mi, ocitovat na závěr z mailu, posluchače Ladislava:

„Vážení, není věru žádná slast vypravovat o něčem tak podezřelém jako jsou dějiny. To aby se autor dal pomalu pojistit. Ale všechna čest – jako dlouholetý profesor dějepisu a češtiny oceňuji, že rozhlasový seriál je přímo vzorová řada příběhů. Příběhy osobností, obyčejných lidí, zapomenutých potentátů, lidí ducha, hospodářů, umělců, politiků... – to je přesně to, co dělá z Toulek živé divadlo minulosti, bez které by nebyla přítomnost a my bychom nevěděli, kudy směřovat do budoucnosti.“

Lépe bych neskončil.

Lukáš Hurník

Da Capo

Promluví zde o pořadu **Da Capo**. Přišel jsem do Rozhlasu v roce 1991 a dostal jsem na starost pořad Hudební univerzita. To byl hodinový pořad, vyráběný tak, že některý z hudebních vědců dodal psaný text, většinou výňatek z jeho skript nebo univerzitních přednášek, do toho se namontovaly hudební ukázkou a dalo se to přečíst herci. A tím byl pořad hotový. Mně se to tehdy moc nelíbilo. Nicméně Vltava měla poslech 7 % obyvatelstva, Pochybují ovšem, že kvůli tomuto pořadu.

Potom se změnilo schéma. Tuším, že to bylo s příchodem pana Knitla do role šéfredaktora Vltavy a hudebního dramaturga pana Koblého. Těmto pánům jsem nabídl půlhodinový vzdělávací pořad o hudbě. Ihned začal mít ohlas u posluchačů. V podstatě začátek úspěšnosti tohoto pořadu byl tady v Poděbradech, protože zde dostal první cenu v kategorii hudebních pořadů, tehdy mezinárodní.

Okamžitě také získal nálepkou vzdělávacího pořadu, a asi právem. Přínejmenším proto, že jsem se na něm

vzdělal já. Naučil jsem se díky němu odhadnout, co rozhlasový pořad a co rozhlasové vzdělávání unese a co ne.

Teď budu možná trochu přehánět, ale zkušenost mi dala, že vzdělávání, rozhlasové zvláště a hudební rozhlasové vzdělání ještě víc, nesmí být v žádném případě chápáno jako jakási „distribuce informací“. Mám za to, že rozhlas je schopen předat jen velmi málo informací, které si je posluchač schopen zapamatovat.

Jeden z prvních pořadů v cyklu Da Capo se věnoval pojmu dynamika v hudbě. S hrůzou jsem si poté uvědomil, že jsem posluchačům předal jen pět informací: že se dá hudba hrát silně, slabě, dá se postupně zesilovat, postupně zeslabovat a v jeden okamžik nemusí všechny nástroje hrát stejně silně. To bylo všechno. Vtip toho pořadu ale byl, že tyto informace byly dokumentovány hudební ukázkou, která člověku tu informaci zařixovala. Takže mluvilo-li se tam o crescendo, pustil jsem závěr prvního dílu Stravinského Svěcení jara, což je takové crescendo, že na to do smrti nezapomenete.

Potom se k tomu přidal ještě prvek, který se publiku líbil. Byl to humor a takové to demytizování hudebního světa v tom smyslu, že o Beethovenovi se neříkalo jenom, že to je génius, ale také to, že bil pravidelně svoji kuchařku. Abych to shrnul – nabyl jsem dojmu, že nejsou důležité ani tak informace, jako zážitek, který posluchači způsobí a do něhož „zabalím“ podanou informaci.

Úspěch tohoto pořadu se prokázal ještě jinde. Na základě toho, že někdo poslouchal Da Capo mi byla nabídnuta spolupráce (spolu s jednou kolegyní) na vytvoření nové řady učebnic hudební výchovy pro SPN. Tam s myšlenkou, že je potřeba posluchačům, a konkrétně dětem vytvářet zážitky, jsem přistoupil k práci. Zatímco u vás jsem na tuto větu neviděl vyloženě negativní reakci, v profesionálním pedagogickém světě jsem narazil na strašlivý odpor.

Konkrétně hned v učebnici pro druhou třídu jsem ze stejného důvodu, abych demonstroval crescendo, zařadil ukázkou díla Antona Weberna. Nemáte představu, jaký odpor to vyvolalo u lidí, oponujících ony učebnice, u učitelů, kteří je dostali na otestování atd. „*Jak můžete v druhé třídě těm nebohým dětem pouštět Antona Weberna, když jste nevyvětili seriální techniku? Přece Weberna nelze pochopit bez pochopení seriální techniky!*“ Já přitom vím, že když se tato ukáзка, která začíná takovým jemným duněním, pustí ve škole a vidíte ty děti, jak se postupně napínají, protože to je stále silnější a silnější zvuk, který končí v nepředstavitelném celoorchestrálním kraválu, tak že to v dětech vyvolá obrovský zážitek... Je potvrzeno teorií percepčních modelů, že tohle je pro děti to nejdůležitější. Když v dětství zažije dítě takovýto lehký šok, tak si ho zařadí do svého balíčku percepčních modelů, a když se pak v budoucnosti setká s nějakou třeba disonantnější muzikou, porovná to s oním zážitkem, který mělo v osmi letech, a již mu ta hudba není tak vzdálená. Oponenti mých učebnic to ale takto rozhodně nevní-
mali.

Poděpen touto zkušeností jsem postupoval dále i v Da Capu a snažil jsem se nabízet zážitky. Pořad má už přes 300 dílů, zdaleka už nejsem jen já jeho autorem, ale ony základní principy platí dodnes.

Měl bych ještě zodpovědět jednu otázku, která visí ve vzduchu, a to zda vůbec má smysl dělat o hudbě tako-

věto vzdělávací pořady. My jsme se s panem režisérem Činčerou kdysi pokoušeli prosadit princip lehkého vzdělávacího pořadu o hudbě také do televize. Vedli jsme dlouhé debaty. Když jsme natočili třetí díl, pan režisér Činčera smutně seděl a říkal: „*No jo, my se těm lidem snažíme vnutit myšlenku, že hudba se jim bude líbit tím víc, čím víc o ní budou vědět. Ale to není pravda. Když člověk přijde ke Grand Canyonu, tak ho to prostě porazí svojí nádherou, aniž by o něm cokoliv věděl.*“ A moje odpověď zněla: „*To je pravda, ale kdyby si člověk postavil u toho Grand Canyonu domeček a koukal dolů celý rok, tak už to první nadšení zmizí a přestane vás Grand Canyon tolik zajímat. A pak by bylo prima, kdyby se k vám přistěhoval geolog, který řekne jak ty jednotlivé vrstvy vznikaly, kdyby se k vám přistěhoval zoolog, který řekne, které zvířátko se pohybuje ve které hloubce, klimatolog, který řekne proč dole prší a nahoře ne.*“ Takže k tomu je Da Capo v hudbě.

Závěrem bych vám rád pustil ukázkou, která by zdokumentovala a potvrdila to, co jsem vám tu chtěl říci. Je to pořad, který měl vysvětlit lidem poměry v barokní opeře. Dala by se samozřejmě podávat informace o tom, že tehdy představení vypadala jinak, že se při nich svačilo, že tam byli kastráti, že se opery lepily na poslední chvíli, aby pěvci, kteří byli zrovna ten den zúčastnění, měli co zpívat... Ale dá se to zvolit i formou, která nabízí spíše zážitky a informace tak jaksi tajně podsouvá pode dveřmi.

Zvuková ukáзка

Hudba – barokní árie s kastrátem, pomalu přechází do hluku v divadle, pod celou ukázkou jde v podkresu L. Hurník: Vážení a milí posluchači, hlásíme se vám s naším reportážním vstupem z divadelní Neapole a jsme bez sebe nadšením. Dnes večer zpívá náš oblíbený Francesco Bernardi, zvaný Senezino. Dnešní divadelní kus byl správou opery upraven tak, aby obecnost slyšelo co nejvíce árií v jeho podání. Vždyť nakonec proto chodíme do divadla. Je zde nádherná atmosféra, Senezino zpívá božsky. Dívám se právě do lóže neapolského krále kardinála Grimaniho, pan kardinál právě večerí a na tváři se mu rozhostil blažený výraz. Jeho eminence je odborníkem na operu. Právě dostávám do sluchátek zprávu, že nás mají příležitost poslouchat i příznivci opery z konce dvacátého století. Srdečně je z roku 1709 zdravím a lituji, že jim nemohu zprostředkovat zdejší atmosféru, která opravdu voní, protože právě před chvílí se z jevištní oblohy snesl božský déšť, nasycený parfémem. Před tím jsme byli svědky pravého mořského vlnobítí a po něm nádherné Senezinovy árie, při které i ti, kteří jsou v lóžích zaujati hrou v karty, na chvíli svou zábavu přerušili a křičeli nadšením. To tu ještě nebylo. Zejména závěrečná, třetí část árie zazněla v Senezinově podání s tak bravurními koloraturami, že znalci omdlávali obdivem a byli ochotni přežít i několik nutných recitativů v sladkém očekávání další árie. Zkrátka, vážení posluchači, milovníci bel canta mají dnes svátek. A já se s vámi na chvíli loučím a předávám slovo do studia.